

*"ЎЗБЕКИСТОНДА УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМНИ
РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ДОЛЗАРБ
МАСАЛАЛАРИГА ОИД ИLMИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР" МАВЗУДАГИ ИLMИЙ -
НАЗАРИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ*

8 ИЮНЬ | 2020

**МАТЕРИАЛЛАР
ТЎПЛАМИ**

**“ЎЗБЕКИСТОНДА УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМНИ
РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИГА
ОИД ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР”**

мавзудаги илмий-назарий онлайн конференция материаллари тўплами

Наманган-2020 йил, 8-июнь.

МУНДАРИЖА

Қурбонова П., ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА ЁШЛАР МАЪНАВИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ АСОСИЙ ОМИЛЛАР	261
4 – ШЎБА: ЁШ ОЛИМЛАР ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ (ЎҚУВЧИЛАР, ТАЛАБАЛАР, МАГИСТРАНТЛАР ВА ДОКТОРАНТЛАР УЧУН)	
Қурбонова М., ЎЗБЕК МИЛЛИЙ АСАРЛАРИДА СУБЪЕКТИВ БАҲО ФОРМАЛАРИ ВА ИНТЕНСИВЛИК КАТЕГОРИЯСИНИНГ ТАЛҚИН ҚИЛИНИШИ	263
Каримова Х.Р., ИЗУЧЕНИЕ АНТИОКСИДАНТНОЙ АКТИВНОСТИ ЭКСТРАКТОВ <i>JUNIPERUS</i> <i>COMMUNIS L</i>	265
Ziyatova N.O., O'ZBEK LINGVOMADANIYATIGA XOS FRAZEMALAR VA ULARNING BADIY ASARDAGI USLUBIYATI	267
Ganjayeva M.M., XORAZM VILOYATI AHOLISINING DEMOGRAFIK O'ZGARISHI BILAN B265OG'LIQ MUAMMOLAR VA UNI HAL ETISH YO'LLARI	269
Xoliqulova F.O'., Isomiddinov M.U., DASTURLASH TILIDA MA'LUMOTLAR BAZASINI SHAKLLANTIRISH ORQALI GRAFIKLAR HOSIL QILISH	270
Садуллаев Ф.Б., Фаниева О.Х., ЖОН СТЕЙНБЕКНИНГ “THE GRAPES OF WRATH” РОМАНИДА ЛОҚАЙДЛИК ТАСВИРИ	272
Shirinboyev X., YEVROPA ITTIFOQI VA O'ZBEKISTON: TA'LIM SOHASIDA HAMKORLIK	274
Xolmirzayev I.A., A'loخانov U., O'ZBEKISTONDA GIDRO ENERGETIKANI RIVOJI HAMDA BINOLARDA ISITISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	275
Xonimqulov U.B., YUQORI IQTISODIY SAMARAGA ERISHISHNING INNOVATSION USULI –RAQAMLI IQTISODIYOT	277
Zinatdinova G.I., SH.SEYITOV LIRIKASINDA GORIZONTAL HAM VERTIKAL KEÑISLIK OBRAZLARININ BERILIV OZGESHELIKLERI	279
Шарипова А., БУХОРО ШАЙБОНИЙ ШОИР ҲУКМДОРЛАРИ ВА УЛАРНИНГ НАЗМИЙ ФАОЛИЯТИ	280
Нуралиева Д.М., ОЙЛАГА ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТ КЎРСАТИШДА БОЛА ШАХСИНИ ШАКЛЛАНИШИ ВА ОЙЛАВИЙ МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ЎРНИ	283
Оманова Г.А., ECERS-R ШКАЛАСИ – МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИНИ ХАЛҚАРО БАҲОЛАШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА	285
Мамаев Ғ.И., ШАҲАР МАГИСТРАЛ КЎЧАЛАРИДАГИ КЎЧА БЎЙЛАБ ТЎҲТАБ ТУРГАН ТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИНИНГ ҲАРАКАТЛАНИШ ХАВФСИЗЛИГИГА ТАЪСИРИ	287
Ражабова Р.З., БУХОРО ТАРИХИНИ ЎРГАНИШДА XVIII-XIX АСР МАНБАЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ	289
Usmonov Sh. Y., Sultonov R.A., Qodirov A. A., FARG'ONA UNC KORXONASIDA IRRIGATSIYA NASOSLARINING ENERGIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING INNOVASION TEXNOLOGIYALARINI ISHLAB CHIQUISH	291
Obidov J.G'., Qodirov U., MAHSULOT SIFATINI ANIQLASH USULLARI	292

фойдали ҳисобланади.

ФҲЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛР

1. Азизов К.Х., “Влияние уличных стоянок на режим движения транспортных средств,” в «Ўзбекистон автомобил-йўл комплексининг долзарб вазибалари» Республика илмий амалий анжумани, 2008, 206–207 стр.
2. Автомобильный транспорт Узбекистана 2004-2005 Синяя книга. 2006 г.
3. Галкина Н.Г. и Сафронов Э.Э., “Зарубежный опыт организации парковок” Вестник ХНАДУ. 2009 г.
4. Папов В.Н. Совершенствование методов организации паркирования легковых автомобилей на улично-дорожной сети городов с использованием теории конфликтных ситуаций. Дис. канд. тех. наук. -Москва, 2007. -189 стр.
5. М.Кодрански, “Коренной поворот в европейском парковании : от обустройства к ограничению паркомест,” 2011 г.

БУХОРО ТАРИХИНИ ЎРГАНИШДА ХVIII-ХIX АСР МАНБАЛАРИНИНГ АХАМИЯТИ.

Ражабова Роҳила Закировна
Бухоро давлат университети
Ислон тарихи ва манбашунослиги,
фалсафа кафедраси таянч докторанти

Аннотация. Ушбу мақолада Бухоро тарихини, ижтимоий-сиёсий ва маданий ҳаётини ўрганишда қўлёзма манбаларнинг аҳамияти ва қўлёзма асарлар тарихни ўрганишда муҳим манба эканлиги ёритилган.

Калит сўзлар: ХVIII-ХIX аср, маънавий мерос, қўлёзма асарлар, Бухоро тарихи, маданият.

Ҳар бир тарихий даврда илм аҳли илм-фан, маърифат ва маънавиятга интилиб келган ва ўша давр тарихини, ижтимоий-сиёсий ва маданий ҳаётини ёритишга ҳаракат қилган. Тарихда аждодларимиз илм-заковати билан дунёга танилганлар ва улар илмининг барча соҳаларида пешқадам бўлганларининг гувоҳимиз. ХVIII-ХIX асрларда Бухорода ҳам жуда кўплаб олиму фозиллар яшаб ўтган. Улар ёзиб қолдирган бой маънавий мерос ҳалигача тадқиқотчилар томонидан ўрганилиб келинмоқда. Бухоро давлатчилиги тарихи жуда қадимий тарих ҳисобланади. Бу ҳақда кўплаб китоблар ёзиб қолдирилган. Улардан Муҳаммад Наршахий, В.В.Бартольд, Б.Ахмедов, И.Б.Зокиров, Ш.З.Уразаев, О.Эшанов, И.Ҳайдаров, Ж.Баракаев, Азамат Зиё, З.Муқимов, А.Муҳамеджанов, Қ.Ражабов, Б.Солиев, У.Рашидов, Р.Холиқова, Т.Н.Неъматов, Х.Вамбери, Н.Норқулов, А.Сағдуллаев, Х.С.Саматов, И.Низомидинов, О.Д.Чехович, У.Ҳамроев, А.В.Вильданова, Х.Г.Фуломов, П.П.Иванов, Б.А.Казаков, Ф.Қурбонов, Ф.Қосимов, А.М.Мирзоев, А.А.Семенов, О.А.Сухарева, М.Умаров ва бошқалар ўз илмий изланишларида Бухоро тарихининг турли қирраларини ўрганганлар.

ХVIII-ХIX аср Бухоро тарихи ҳақидаги ноёб маълумотларга бой асарлар ўша давр қўлёзма манбалари ҳисобланади. ХVIII-ХIX асрларда Бухорода жуда кўплаб олиму фозиллар яшаб ижод этганлар. Улардан бири тарихчи олим Муҳаммад Вафойи Карминагий бўлиб, тарихчининг тўла номи Мулла Муҳаммад Вафо ибн Муҳаммад Зоҳир Карминагийдир. Унинг машҳур асари “Тухфат ул-хоний”² (“Хоннинг туҳфаси”) асари бўлиб, баъзида “Тарихи Раҳимхоний” (“Муҳаммад Раҳимхон тарихи”) деб юритилиб³, манғитлар ҳақидаги энг қадимий тарихий қўлёзма ҳисобланади. Бу асар Бухоро хонлигининг 1722-1782 йиллар орасидаги ижтимоий-сиёсий тарихини ўз ичига олади. Муҳаммад Вафо Карминагий 1769 йили “Тухфат ул-хоний” номли асарида фақат 1722-1768 йиллар воқеаларини ўз ичига олган қисминигина ёзиб улгурган. Унинг давомини, яъни 1768-1782 йиллар воқеаларини баён этувчи қисмини насафлик домла Олимбек ибн Ниёзқулибек ёзган⁴.

“Тухфат ул-хоний” қофияли наср, саж билан ёзилган, лекин воқеаларнинг тўла ва кенг ёритилиши, ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, географик, ҳамда этник далилларга бойлиги билан биринчи

² Тухфат ал-Хоний. Муҳаммад Вафойи Карминагий. ФА ШИ Қўлёзмалар фонди № 4263.

³ Анге Фон Кюгельген. Легитимация Среднеазиатской династии мангитов в произведениях их историков. ХVIII-ХIX вв.) Алматы. 2004.-С. 110.

⁴ Ўша аср. Б. 177-178.

даражадаги манбалар қаторида туради. Асар Бухоро хонлигида XVIII асрнинг 20-йилларидан бошлаб кучайиб кетган иқтисодий ва сиёсий тангликни ижтимоий-сиёсий тарқоқликнинг кучайиши ва бунинг натижасида марказий давлат бошқарувининг заифлашуви, манғит ҳукмдорларининг улуслар ва қабиаларни бўйсундириш мақсадида олиб борган тинимсиз урушлари ва бунинг оқибатида кўплаб шаҳарлар, ҳамда қишлоқларнинг вайрон этилиши, меҳнаткаш халқ турмушининг оғирлашиб бориши ва унинг асосий сабабларини аниқлашга ёрдам бериши мумкин бўлган далилий маълумотга ўта бойдир.

Асарда Аштархонийлар ва Манғитлар ҳукмронлиги даврида ўзбек қўшини ва манғитлар давлатининг тузилиши, 1722-1782 йилларда Бухоро хонлигининг Эрон, Афғонистон, Қозоқ ва Қўқон хонликлари, ҳамда Қашқар билан олиб борган сиёсий муносабатлари ҳақидаги ҳам эътиборга молик маълумотлар кўп учрайди⁵.

“Тухфат ул-хоний” асарининг қўлёзмалари жуда кўп бўлиб, фақат Санкт-Петербург, Ўзбекистон, Тожикистон кутубхоналарида 21 қўлёзма мавжуд. Улардан 6 та қўлёзма нусхаси Россия Фанлар Академиясининг Санкт-Петербург филиалида, 2 та қўлёзма нусхаси Санкт-Петербургдаги Россия Миллий кутубхонасида, 10 та қўлёзма нусхаси Ўзбекистон Фанлар академияси Абу Райхон номидаги Шарқшунослик институтида, 2 та қўлёзма нусхаси Душанбедаги Тожикистон Республикаси Фанлар Академияси Шарқшунослик институтида, 1 та қўлёзма нусхаси Қозон давлат университетида сақланмоқда.

Бухоро тарихи ҳақидаги яна муҳим манбалардан бири – “Тарихи Амир Ҳайдар”⁶ бўлиб, XVIII асрнинг иккинчи ярми ва XIX асрнинг биринчи ярмида ўтган бухоролик Мулла Ибодулла ва Мулла Муҳаммад Шариф асаридир. “Тарихи Амир Ҳайдар” кичик ҳажмдаги асар, жами 96 варақдан иборат, муҳим тарихий манбалар асосида ёзилган, Бухоро хонлигининг Аштархонийлар, шунингдек, асосан, Манғитлар сулоласида бўлган амир Ҳайдар ҳукмронлиги (1800-1826 йй.) давридаги ижтимоий-сиёсий тарихини ўз ичига олади.

Асар 81 боб, ёки дostonдан иборат, 1-2 – боблари Бухоро шаҳри тарихига бағишланган, 3-6 – бобларда Аштархонийлар тарихи қисқача баён этилган, 7-81 – бобларида эса Бухоро амирлиги амирзода Ҳайдарнинг туғилиши ва унинг 1826 йил 6 октябрдаги вафотигача бўлган тарихи ҳикоя қилинади.

Китоб 50 – йилларда А.А.Семенов томонидан рус тилига таржима қилинган, таржима қўлёзмаси ЎзР ФА Шарқшунослик институти кутубхонасида сақланмоқда.

“Тарихи салотини Манғития”⁷ (“Манғит султонларининг тарихи”) асари Бухоролик машхур тарихчи олим ва шоир Мирзо Абдуазим Сомий Бўстоний (1838/39-1914 йилдан кейин) қаламига мансубдир. Бухоро хонлигининг амир Музаффар давридаги тарихига бағишланган. Асарнинг илмий аҳамияти шундаки, унда Бухоро амирлигининг Ўрта Осиёнинг Россия тарафидан босиб олиниши арафасидаги иқтисодий ва сиёсий аҳволи, шунингдек, Бухоро-Россия муносабатлари бирмунча кенг ёритилган. Китобнинг қўлёзма нусхалари кўп. Унинг ўзбекистонлик олима Л.М.Епифонава томонидан қилинган русча таржимаси, сўз боши ва зарур изоҳлари билан бирга 1962 йили Москвада чоп этилган.

Бухоро тарихи ҳақидаги муҳим манбалар муаллифларидан бири Мирза Салимбек бўлиб, у бир неча йирик тарихий асарлар муаллифидир. “Кашкули Салимий” (“Салимийнинг кашкули”), “Жомий ул-Гулзор” (“Гулзорлар мажмуаси”), “Ҳикояти Абдулла ибн Муборак”, “Тарихи Салимий” шулар жумласидандир⁸.

Тарихчилар учун энг муҳими унинг сўнгги асари “Тарихи Салимий”дир. Н. Норкуловнинг фикрига қараганда, бу асар XX асрнинг 20-йилларида ёзилган. Унинг бош қисми, Чингизхондан то амир Музаффар давригача бўлган тарих умумлаштирувчи характерга эга. Асарнинг 1860-1920 йиллар воқеаларини ўз ичига олган катта қисми бутунлай янги бўлиб, муаллифнинг ўзи бу воқеаларнинг гувоҳи бўлган.

Асарда амир Музаффар даврида бўлиб ўтган исёнлар, Бухоро-Қўқон ва Бухоро-Россия муносабатлари, шунингдек, Бухоро амирлигининг XIX асрнинг II ярмидаги умумий аҳволи ва маъмурий тузилиши ҳақида қимматли маълумотлар бор. “Тарихи Салимий” асарининг қўлёзма нусхалари кўп. Асар 1968 йили Н. Норкулов томонидан рус тилига таржима қилинган, лекин чоп этилмаган.

Хулоса қилиб айтсак, XVIII-XIX асрларда Бухорода мингдан ортиқ олиму-фузалолар етишиб

⁵ Ўша аср. – Б.178

⁶ Тарихи Амир Ҳайдар. Мулла Муҳаммад Шариф ЎзР ФА Шарқшунослик институтида инв. № 1836

⁷ Тарихи салотини Манғития. Мирзо Абдуазим Сомий Бўстоний. ЎзР ФА ШИ қўлёзмаси, инв. № 4330/VI

⁸ Тарихий манбашунослик. Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси. Фан нашриёти. 2006 й. – Б. 183-184

чиккан бўлиб, улар қолдирган бой маънавий мерос ҳозирги кунда ҳам ўз қимматини йўқотгани йўқ. Зеро, юқорида номлари келтирилган олимлар Бухородаги илм-фан ривожининг ажралмас бўлаги сифатида манбаларда ўз номларини қолдирганлар ва улар қолдирган бой маънавий мерос Бухоро тарихи ҳақидаги муҳим ва ноёб манбалардир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Анге Фон Кюгельген. Легитимация Среднеазиатской династии мангитов в произведениях их историков. (XVIII-XIX вв.) Алматы. 2004.-С. 110
2. Арабские рукописи. Института востоковедения Академии наук СССР. Краткий каталог. М.: издательство «Наука» главная редакция восточной литературы, 1986.-526с.
3. Аҳмад ибн Носир ибн Юсуф ал-Ҳанафий ал-Бухорий. Таржимаи аҳволи амирони Бухорои шариф аз-амир Дониёл то асри амир Абдулахад. XIX аср. ЎзР ФА ШИ қўлёзмаси, №18.
4. Мирзо Абдуазим Сомий Бўстоний. Тарихи салотини Манғития. ЎзР ФА ШИ қўлёзмаси, инв. № 4330/VI
5. Мулла Муҳаммад Шариф. Тарихи Амир Ҳайдар. ЎзР ФА Шарқшунослик институтида инв. № 1836 рақами остида
6. Муҳаммад Вафо ибн Муҳаммад Зоҳир Карминагий. Тухфат ул-хоний. ЎзР ФА ШИ қўлёзмаси.
7. Муҳаммад Якуб ибн амир Дониёл. Тарихи амирони манғит. ЎзР ФА ШИ қўлёзмаси, №2727/1.
8. Шарифжон Махдум садри Зиё. Тарих. ЎзР ФА ШИ қўлёзмаси, №2241.

FARG’ONA UNC KORXONASIDA IRRIGATSIYA NASOSLARINING ENERGIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING INNOVATION TEXNOLOGIYALARINI ISHLAB CHIQISH

**PhD.Usmonov Sh. Yu., Sultonov R.A., Qodirov A. A.
Farg’ona politexnika inistituti**

Анотасија: Hozirgi kunda dunyoda energiya tejamkorlik masalasi global muammoga aylanmoqda. Irrigatsiya nasoslarining energiya samadorligini oshirishning innovatsion texnologiyalarini ishlab chiqish orqali korxonani iqtisodiy yuksaltirish va tejalgan elektr energiyasi yordamida tizimli ishar amalga oshirish orqali sanot soxasini rivojlantirish orqali erishish mumkin.. Bugungi kunda ishlatiluvchi nasoslar energiyani kop miqdorda istemol qilishi bilan bosh tizimlardan ajralib turadi. Bu nasoslar mikroprosessor yordamida boshqarish xamda ularni nazorot qilish orqali samadorlikka erishish imkoniyati mavjud.

Калит со’злари: Nasoslar, suyuqlik energiyasi, hajmiy nasos, gidrodivigatel, mexanizm, gidrosistema holat energiyasi, bosim energiyasi, kinetik energiya.

“Farg’ona UNC” AJ korxonasida irrigatsiya bolimiga qarashli nasos stansiyalari yangi texnologiyalarni qo’llash orqali samadorlikka erishishda suv taminoti tizimida suvni xaydash taxlil qilish, jismonan va ma’naviy eskirgan, samadorligi pasaygan nasoslarni zamonaviy qurilmalar bilan almashtirish bo’yicha tavsiyalar ishlab chiqishda quydagi holatlar tizimli taxlil qilindi.

- “Farg’ona UNC” AJ korxonasida irrigatsiya bolimiga qarashli nasos stansiyalari tizimini o’rganish;
- Nasos qurilmalari bilan tanishish;
- Korxonani ish usullari va qurilmalarini o’rganish;
- Yangi texnologiyalarni qo’llash orqali ish samadorligini oshirish bo’yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Nasoslar va gidrodivigateli gidromashinalarning shunday turlariga kiradiki, ularda suyuqlik energiya qabul qilib oluvchi yoki energiya bilan taminlovchi ish jismi vazifasini bajaradi.

Nasos deganimizda suyuqlikka energiya beruvchi mashina deb tushun- ishimiz lozim, ya’ni suyuqlikni suv, benzin, moylar va boshqa suyuqliklarni bir joydan ikkinchi joyga (chuqurlikdan tortish, yuqoriga ko’tarish) uzatish, ular yordamida boshqa jismlarni ko’chirish, tashish uchun ishlatiladi. Ya’ni suyuqliklar nasos orqali o’tganida ularning energiyasi ortadi. Bu energiya yordamida suyuqlik ustida aytilgan ishlarni bajarish mumkin bo’ladi. Nasoslarga teskari ish bajaruvchi, ya’ni suyuqlikdan energiya olib uni harakat ko’rinishida boshqa mexanizmlarga uzatuvchi shinalar gidrodivigatellar deyiladi. Gidrodivigateldan suyuqlik o’tganda energiya kamayadi. Bu kamaygan energiya hisobiga gidrodivigatelning ish qismi harakatga kelib, bu harakat boshqa mexanizmga beriladi, biror ish bajariladi.

Nasoslar ishlash prinsipiga qarab ikki gruppaga bo’lgan: